

ПРАКТИКА ВЕРХОВНОГО СУДУ ЯК ЧИННИК ПОЗИТИВНИХ ЗМІН В НАУЦІ, ПРАВАЗАСТОСОВНІЙ ПРАКТИЦІ І ВИКЛАДАННІ

PRACTICE OF THE SUPREME COURT AS A FACTOR OF POSITIVE CHANGES IN SCIENCE, LAW ENFORCEMENT PRACTICE AND TEACHING

Тарнавська М.І., к.ю.н.,

доцент кафедри цивільного права та процесу

Навчально-науковий інститут права, психології та інноваційної освіти

Національного університету «Львівська політехніка»

У статті висловлюються міркування щодо змін в методиці викладання, зумовлених переходом на дистанційне навчання і необхідністю вивчення правових висновків Верховного Суду. Акцентовується увагу на позитивних тенденціях в судовій практиці, що стала наслідком синергії дій науковців, адвокатів і практикуючих суддів у складі ВС.

Наведено точку зору Верховного Суду, щодо протилежних за змістом наукових висновків, які надійшли у одній із справ. За такої ситуації Суд не вважає за можливе покластися на якийсь один доктринальний підхід, натомість зазначає, що у своїх висновках дотримуватиметься судової практики, яка одержала наукове осмислення.

Акцентовано увагу на тому, що правові висновки Верховного Суду не тільки враховують значну кількість обставин і чинників, а й можуть бути уточнені ним навіть в процесі розгляду в подальшому інших справ, де вони потенційно можуть бути застосовані. Таким чином зберігається гнучкість цього правового інституту і уникнення формалізму в його застосуванні.

Констатується необхідність змін у викладанні, зокрема, у проведенні практичних дистанційних занять, що зумовлено переходом на дистанційну форму навчання.

Для впровадження таких змін пропонується застосувати метод поведінкового аналізу, що полягає у врахуванні реальної, а не бажаної чи декларованої поведінки студента під час підготовки до онлайн-занять. Річ у тім, що серед недоліків дистанційного навчання є можливість підглядати у текст при відповідях, і увімкнена камера жодним чином не мінімізує цю можливість. Пропонується вводити в курс практичні заняття-воркшопи з обговоренням правових висновків Верховного Суду. Звертається увага, що таке обговорення має стосуватись не лише відтворення послідовності дій судових інстанцій чи правових позицій сторін у справі, а саме поглибленого розгляду справи, з виявленням справжніх мотивів подання позову, законних та незаконних інтересів, які насправді намагається захистити позивач, аналізуванням обраного позивачем способу захисту, його справжньої спрямованості, ефективності та відповідності порушеним правам та законним інтересам та ін.

Ключові слова: Верховний Суд, тенденції судової практики, методика викладання юридичних дисциплін, юридична освіта, поведінковий підхід, дистанційне навчання.

The article expresses considerations regarding changes in the teaching methodology caused by the transition to distance learning and the need to study the legal opinions of the Supreme Court. Attention is focused on positive trends in judicial practice, which was the result of the synergy of actions of scientists, lawyers and practicing judges as part of the Supreme Court.

The point of view of the Supreme Court is given regarding scientific conclusions that are opposite in content, which were received in one of the cases. In such a situation, the Court does not consider it possible to rely on any one doctrinal approach, instead notes that in its conclusions it will follow judicial practice that has received scientific understanding.

Attention is focused on the fact that the legal conclusions of the Supreme Court not only take into account a significant number of circumstances and factors, but can also be clarified by it even in the process of consideration of other cases in the future, where they can potentially be applied. In this way, the flexibility of this legal institution and the avoidance of formalism in its application are preserved.

The need for changes in teaching, in particular, in the conduct of practical distance classes, which is due to the transition to a distance form of education, is noted.

To implement such changes, it is suggested to apply the method of behavioral analysis, which consists in taking into account the real, and not the desired or declared, behavior of the student during preparation for online classes. The fact is that among the disadvantages of distance learning is the possibility of peeking into the text when answering, and the camera being turned on does not minimize this possibility in any way. It is proposed to introduce practical classes-workshops with a discussion of the legal opinions of the Supreme Court.

Key words: the Supreme Court, trends in judicial practice, methods of teaching legal disciplines, legal education, behavioral approach, distance learning.

Постановка проблеми. Реформа Верховного Суду, яка початково мала на меті перезавантаження цього органу і уніфікацію судової практики, неочікувано ще й внесла пожвавлення в правову науку. **Аналіз останніх досліджень і публікацій** демонструє, що судді Верховного Суду не лише застосовують правові норми і уніфікують судову практику, а й напрацьовують абсолютно нові для нас принципи, за якими здійснюється розгляд справ тієї чи іншої категорії. Фактично, можна сказати, що Верховний Суд пише свій своєрідний підручник з теорії права, який до того ж має практичне застосування, покращує правозастосовну діяльність і є втіленням кращих принципів, напрацьованих римськими юристами, європейськими судами та судами Великобританії.

Позитивним є також те, що запозичуючи вказані принципи або ж доктрини, Верховний Суд робить це не сліпим копіюванням, а враховує специфіку українського законодавства, тому є певні концепції, які ВС застосовує з обе-

режністю, а іноді і відмовляється застосовувати (доктрина підняття корпоративної вуалі).

Не лише принципи, напрацьовані сучасними юристами, а й римське право оживає у практиці Верховного Суду (тлумачення *contra preferentem, favor contractus, favor negotii, venire contra factum proprium* – доктрина заборони суперечливої поведінки та ін.) [1; 2; 3]. **Метою даної публікації** є огляд окремих тенденцій в практиці Верховного Суду і водночас висловлення власного бачення змін у методиці викладання юридичних дисциплін, що зумовлені переходом на дистанційне навчання (в аспекті застосування кейс-методу).

Цікаву точку перетину правової науки і практики можна побачити в одній із справ, де Верховний Суд аналізував різноманітні наукові висновки: «у наукових висновках, що надійшли у справі, надано різні, часом протилежні відповіді на кожне з поставлених запитань. Відзначаючи відсутність доктринальної єдності у вирішенні цих складних

питань права, Суд не вважає за можливе покласти у цих питаннях на якийсь один доктринальний підхід, натомість у своїх висновках дотримуватиметься судової практики, яка одержала наукове осмислення» [4].

Широке застосування принципів, відкидання надмірного формалізму, що ставав на заваді справедливому вирішенню справ, все це стало новими тенденціями в роботі Верховного Суду, до складу якого увійшли не лише класичні працівники суду, а й науковці і практикуючі адвокати, і, як видається, саме їх присутність синергетично сприяла виробленню нових підходів. Фактично, ці підходи є науковими, вони виробляються внаслідок наукового пошуку, втілюються в практику і стають обов'язковими для всіх органів і посадових осіб, що в подальшому застосовуватимуть ту чи іншу правову норму (ч. 5-6 ст. 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів») [5].

Верховний Суд виробляє нові підходи, за допомогою яких стає можливим справедливе вирішення справи і врахування обставин, що є, подекуди, очевидними.

Так, від рішень на кшталт «законодавство не забороняє дарувати будинок тещі» судова практика перейшла до рішень, де враховуються ціла низка різноманітних обставин і чинників. Таким чином, те що іноді було очевидним, але раніше не враховувалося судом через надмірний формалізм, нині стає очевидним і для суду, не потребуючи прямих доказів змови з тещею. Послугуючись певним переліком ознак, Верховний Суд визначає наявність ознак фразаторності [6; 7]. І хоча щодо такої практики теж іноді лунає критика [8], все ж не можливо не погодитись з тим, що здебільшого, нові підходи доволі успішні і, насамперед, спрямовані на забезпечення добросовісності і справедливості у цивільних правовідносинах.

Важливим є те, що ця система є доволі гнучкою і у разі виявлення слабких місць того чи іншого правового висновку, він уточнюється (наприклад, п. 47 Постанови Верховного Суду від 19 лютого 2021 р. [9]). Подібні оновлення є вкрай важливими, адже вони також дозволяють запобігти формалізму в судовому оцінюванні фактів. Так у цій справі висновок ВС використовувався для обґрунтування відсутності фіктивності правочину. Спир стосувався визнання недійсним договору поруки, причому між боржником і поручителем не було жодних ділових чи інших зв'язків. Посилаючись на рішення ВС від 03.09.2019 у справі N 904/4567/18 [10], кредитор і поручитель стверджували, що з огляду на факт часткового виконання зобов'язання поручителем (у розмірі 100 гривень!) договір поруки не можна вважати фіктивним. Навпевне, важко знайти більш очевидний доказ того, що якраз-таки ця символічна сума свідчить про фіктивність правочину. Верховний Суд «вважав за необхідне уточнити правовий висновок, що міститься у постанові від 03.09.2019 у справі N 904/4567/18 [10], таким чином: – при застосуванні приписів статті 234 ЦК України у вирішенні питання щодо того, чи наявні наміри сторін договору поруки щодо створення правових наслідків, які обумовлювалися цим правочинном, несуттєве, часткове виконання (в порівнянні з розміром основного зобов'язання) поручителем своїх обов'язків за договором поруки не завжди свідчить про те, що оспорюваний правочин не є фіктивним, цей факт потрібно оцінювати у сукупності з іншими встановленими судами обставинами, на які посилається заінтересована особа» (п. 47 Постанови [9]).

Нові тенденції в судовій практиці України є дуже позитивними, і водночас, вони вимагають змін у викладанні. Очевидно, що студенти повинні бути обізнані не лише в законодавстві, а й в судовій практиці, інакше їх професійні компетентності можна поставити під сумнів. Аналіз окремих пунктів з програми ЄДКІ 2021 року наводить на думку, що завдання мали бути складені за мотивами справ з практики ВС (зокрема, питанням «ефективність судового представництва» можуть відповідати справи щодо так зва-

ного гонорару успіху тощо). Крім галузевих дисциплін, оновлення потребує і викладання теорії права.

Таким чином, можна вважати, що навантаження на студента збільшилось, зараз його самостійна робота має передбачати не лише вивчення законодавства, а й судової практики. Водночас, не можемо стверджувати, що в умовах дистанційного навчання зросла студентська самодисципліна, адже навіть за увімкненої камери можливість підглядати в текст зберігається. Боротьба з цим явищем малоєфективна, однак, можна скористатись досвідом викладачів інших дисциплін (наприклад, іноземних мов) і модифікувати практичне заняття, перетворивши його на так званий воркшоп (творчу майстерню), де можна зосередитись не на відтворенні тексту лекції за питаннями, а на обговоренні тієї чи іншої справи з практики Верховного Суду. Хоча іноді обговорення не йде настільки легко, як може сподіватись викладач, але це тим більше є аргументом на користь їх проведення, адже якщо студенти, прослухавши лекцію, все ж не можуть висловитись з приводу реальної ситуації, це означає, що відсутня зв'язка між здобутими знаннями і вмінням їх застосувати на практиці. Напевне, не існує кращого способу навчитись практичному застосуванню знань, ніж звернення до практиків тих, хто вже ці знання застосовує. Як показує досвід, заняття-воркшопами здатні більше зацікавити студента, ніж класичні заняття, хоча й вони далекі від тих ідеально-показових («відкритих») занять, до яких ми звикли. Так, навчання насправді не повинно асоціюватися з «блискучим і точним відтворенням матеріалу», адже насправді воно починається з помилок і незнання. Навчання без помилок – це лише його імітація [11].

Прийнявши той факт, що умови навчання дуже змінились, слід також прийняти те, що набагато ефективнішим є враховувати реальну поведінку студента і підлаштовувати під неї методику проведення заняття, аніж очікувати ідеальної самосвідомості від студентської молоді [12, с. 68]. Завдяки тому, що судді ВС підготували і продовжують готувати значну кількість тематичних презентацій, підготовка викладача до пари значно полегшується, а навчальний матеріал стає цікавішим і дуже динамічним, адже щодня на сайті ВС з'являються нові підбірки.

Цікавим є застосування методу сторітелінгу, який можна з легкістю підлаштувати саме під юридичну специфіку. Так, іноді, навіть аналізуючи те чи інше рішення суду, студенти не завжди можуть відтворити власне, ту життєву ситуацію, яка призвела до спору або побачити справжній зміст, що прихований за низкою процесуальних дій сторін, обраним способом захисту тощо. Метод сторітелінгу в таких ситуаціях полягає саме у спробі студента пояснити не лише правову ситуацію, механічно назвавши перелік процесуальних дій чи позовних вимог тощо, а пояснити, що саме заховано під тими чи іншими діями сторони, вказати на ті реальні інтереси, які сторона намагається захистити, реальну підставу виникнення спору та ін. Практика показує, що це не завжди вдається студентам з першого разу, особливо, якщо вони звикли до відтворювального вивчення матеріалу без заглиблення в суть явищ. Іноді прохання розповісти, яка життєва історія криється за тією чи іншою справою, ставить студента в глухий кут. Однак тим більша потреба у використанні цього методу, адже без розуміння суті справи, спрямованості інтересів, справжніх мотивів та мети дій сторін справи навряд чи можливо побудувати грамотну юридичну позицію у справі.

Сьогодні правові висновки ВС є результатом наукового пошуку і узагальнення. Їх вивчення потребує певних змін в методиці проведення практичних занять (і не лише з галузевих дисциплін, а й з теорії права), цього ж вимагає і специфіка дистанційного навчання. Так, за нових навчальних умов корисно відвести частину практичних занять під проведення так званих воркшопів – своєрідних

творчих майстерень, де розглядатимуться ті чи інші судові рішення. Юридичний кейс-аналіз варто доповнювати методом сторітелінгу, коли студент пояснює не лише юридичний бік справи, перелічивши процесуальні дії чи позо-

вні вимоги тощо, а й пояснює, які приховані мотиви керують тими чи іншими діями сторони, вказати на ті реальні інтереси, які сторона намагається захистити, реальну підставу виникнення спору та ін.

ЛІТЕРАТУРА

1. Уркевич В., Шумило М. Наука, право та Верховний Суд: які існують лінії перетинання. Юридична газета. 1 вересня 2022. URL: <https://jur-gazeta.com/publications/practice/inshe/nauka-pravo-ta-verhovniy-sud-yaki-isnyuyut-liniyi-peretinannya.html>
2. Крат В. Римські максими мають важливе значення в сучасному цивільному обороті. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1293781/>
3. Крат В. Прояви римських ідей у сучасній судовій практиці. Сайт Верховного Суду. 7 липня 2022 р. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2022_present/2022_07_07_Krat.pdf
4. Постанова Верховного Суду від 11 лютого 2020 р. у справі № 10/5026/995/2012 <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88017551>
5. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19/conv#n56>
6. Гришанова Н. Фраудаторність: суддя ВС пояснив, у яких випадках її доцільно застосовувати. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/211442_fraudatornst-suddya-vs-poyasniv-u-yakikh-vipadkakh--dotslno-zastosovuvati
7. Правоторов П. Кінець ери цинічного шахрайства. *Закон і Бізнес*. 36 (1490) 01.09–11.09.202 URL: <https://zib.com.ua/ua/144330-budyakiy-pravochin-mozhe-buti-oharakterizovaniy-yak-fraudat.html>
8. Демченко Ю. Зворотній бік фраудаторності. *Закон і Бізнес*. 39 (1545). 25.09–01.10.2021. URL: [HTTPS://ZIB.COM.UA/UA/149142.HTML](https://zib.com.ua/ua/149142.html)
9. Постанова Верховного Суду від 19 лютого 2021 р у справі №904/2979/20 URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/95170149?utm_source=biz.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=bizpress05&_ga=2.111118592.400291534.1666260969-713715263.1661509872
10. Постанова Верховного Суду від від 03.09.2019 у справі N 904/4567/18 URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/84039610>
11. Детальніше про значення і цінність помилок див., наприклад, книгу колишнього віце-президента Apple Дональда Норман Дизайн звичних речей. Харків, КСД. 2019. 320 с.
12. Мортен Мюнстер. А Софія з маркетингу вже пішла. Данський поведінковий дизайн. Як творити зміни в реальному світі. Харків : Фоліо, 2021. 270 с.